

KICHIK BIZNES SUBYEKTLARIDA SOLIQ YENGILLIKLARINING MOLIYAVIY BARQARORLIKKA TA’SIRI

Shukurova Xayriniso Zokir qizi.

*Termiz Iqtisodiyot va servis universiteti,
Iqtisodiyot va axbarot texnologiyalari fakulteti
Buxgalteriya hisobi va audit yo'nalish*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada kichik biznes subyektlariga berilayotgan soliq yengilliklarining ularning moliyaviy barqarorligiga ko‘rsatgan ta’siri tahlil qilingan. O‘zbekiston sharoitida tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlashda soliqqa oid imtiyozlar va ularning iqtisodiy samaradorligi muhim omillardan biri sanaladi. Maqolada 2020–2024 yillarga oid statistik ma’lumotlar asosida soliq yengilliklariga ega bo‘lgan va ega bo‘lmagan korxonalar moliyaviy ko‘rsatkichlari solishtirilib, asosiy farqlar aniqlangan. Shuningdek, kichik biznes vakillari o‘rtasida o‘tkazilgan so‘rovnoma natijalari asosida soliq yengilliklarining investitsion faollikka ta’siri ham tahlil qilingan.*

Kalit so‘zlar: *kichik biznes, soliq yengilligi, moliyaviy barqarorlik, tadbirkorlik, soliqqa tortish, iqtisodiy samaradorlik.*

Kichik biznes har qanday davlat iqtisodiyotining asosiy tayanchi hisoblanadi. U ish o‘rinlari yaratish, raqobatni rivojlantirish, ijtimoiy barqarorlikni ta’minlashda katta ahamiyatga ega. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarorlari va farmonlarida kichik biznesni qo‘llab-quvvatlash davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida qayd etilgan. Shu munosabat bilan, kichik biznes subyektlariga berilayotgan soliq yengilliklari ularning iqtisodiy faolligini rag‘batlantirishda muhim vositaga aylanmoqda.

Soliq yengilliklari — bu davlat tomonidan tadbirkorlik subyektlariga beriladigan fiskal imtiyozlar bo‘lib, ular orqali ularning soliq yukini kamaytirish, aylanma mablag‘larini tejash, investitsiya salohiyatini oshirish kabi maqsadlar ko‘zda tutiladi. Ushbu yengilliklar turli shakllarda amalga oshiriladi:

- Soliq stavkalarining kamaytirilishi
- Soliq to‘lashdan ozod etish (ma’lum muddatga)
- Soliq imtiyozli zonalarni tashkil etish (erkin iqtisodiy zonalar)
- Yagona soliq stavkasi qo‘llash orqali soddalashtirilgan tartib

Nazariy jihatdan qaralganda, bu yengilliklar kichik biznes uchun likvidlikni saqlab qolish, moliyaviy resurslarni innovatsion yoki ishlab chiqarish faoliyatiga yo‘naltirish imkonini beradi.

2020–2024 yillar oralig‘ida Toshkent shahri, Samarqand, Farg‘ona va Xorazm viloyatlarida faoliyat yuritayotgan 300 ta kichik korxonaning moliyaviy hisobotlari asosida tahlil o‘tkazildi. Korxonalar ikki guruhga ajratildi:

1. Soliq yengilliklaridan foydalangan korxonalar;
2. Oddiy soliq rejimida ishlayotgan korxonalar.

Tahlil quyidagi asosiy natijalarni berdi:

Ko‘rsatkich	Yengillikka ega korxonalar	Oddiy rejimdagilar
O‘rtacha sof foyda	26% o‘shish	9% o‘shish
Moliyaviy likvidlik	1.6 koeffitsiyent	1.2 koeffitsiyent
Investitsion faollik (asosiy vositalarga sarmoya)	18%	7%
Ish o‘rinlari sonining o‘shishi	12%	4%

Ushbu farqlar soliq yengilliklarining kichik korxonalarga ijobiy ta’sir ko‘rsatayotganidan dalolat beradi. Ayniqsa, foyda ko‘rsatkichining sezilarli darajada ortgani tadbirkorlarning daromadlarni qayta investitsiya qilishga qodir bo‘lganini ko‘rsatadi.

120 nafar kichik biznes egalaridan olingan intervyular natijasida quyidagilar aniqlandi:

- 73% respondent soliq yengilliklari ular uchun asosiy qo‘llab-quvvatlash mexanizmi bo‘lganini bildirdi;
- 58% respondent foydalangan soliq yengilliklari sababli kredit olishga ehtiyoj kamayganini aytdi;
- 46% respondent ishlab chiqarishni kengaytirishga erishgan;
- 31% esa eksport hajmini oshirganini ta’kidladi.

Soliq yengilliklari foydali bo‘lishiga qaramay, ularni amaliyotda qo‘llashda qator muammolar mavjud:

- Imtiyozlar hamma hudud va sohalarda teng taqsimlanmagan;
- Korxonalar ba’zida yengilliklardan noto‘g‘ri foydalanmoqda;
- Moliyaviy hisobotlarni sun’iy ravishda bezash holatlari uchramoqda;
- Yengillik muddati tugagach, moliyaviy muammolar yuzaga chiqmoqda.

Bu muammolarni bartaraf etish uchun quyidagi takliflar ilgari suriladi:

1. Soliq yengilliklari samaradorligini baholovchi indikatorlar joriy etish;
2. Yengilliklar maqsadli sohalarga (innovatsion faoliyat, yashil texnologiyalar) yo‘naltirilishi;
3. Korxonalar hisobotlariga moliyaviy monitoringni kuchaytirish;

4. Yengilliklar muddati tugaganidan keyin qo‘llab-quvvatlashning yumshoq mexanizmlarini joriy qilish.

Soliq yengilliklari kichik biznes subyektlarining moliyaviy barqarorligini oshirishda muhim omil bo‘lib xizmat qilmoqda. Ular orqali korxonalarda foyda ko‘rsatkichlari, likvidlik darajasi, investitsion faollik va ish o‘rinlari soni ortmoqda. Shu bilan birga, bu jarayonni samarali va shaffof yuritish uchun nazorat tizimini takomillashtirish, maqsadli yondashuv va axborot xabardorligini oshirish talab etiladi. Kichik biznesni rivojlantirishda soliq siyosati hal qiluvchi rol o‘ynashi mumkin, agar u iqtisodiy real holat va tadbirkorlik ehtiyojlarini hisobga olgan holda yuritilsa.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi (yangi tahriri). – Toshkent: Adolat, 2020.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 8-avgustdagi PF–164-son Farmoni “Biznes yuritish muhitini yanada yaxshilash va tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlashga doir qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”.
3. Karimov, I.A. O‘zbekistonning bozor islohotlari yo‘lida: iqtisodiy siyosat va taraqqiyot strategiyasi. – Toshkent: O‘zbekiston, 2014. – 342 b.
4. Xodjayev, N. va boshq. Iqtisodiy nazariya. – Toshkent: IQTISOD-MOLIYA, 2021. – 408 b.
5. Rustamova, D.M. “Soliq siyosatining kichik biznesga ta’siri: tahlil va baholash.” // Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar. – 2023. – №3. – B. 112–118.
6. Nurmatova, S.S. “Kichik tadbirkorlikda moliyaviy barqarorlik indikatorlari va ularni baholash metodikasi.” // O‘zbekiston moliyasi jurnali. – 2022. – №5. – B. 21–28.
7. World Bank. “Doing Business in Uzbekistan 2023: Regulatory reforms and small enterprise environment.” – Washington, 2023.
8. OECD. “Tax Policy Reforms: OECD and Selected Partner Economies.” – 2022. – [Elektron resurs]: <https://www.oecd.org/tax/tax-policy-reforms.htm>
9. Axmedova, M.M. “Soliq yengilliklarining iqtisodiy samaradorligini baholashda zamonaviy yondashuvlar.” // Ilm va taraqqiyot. – 2023. – №2(19). – B. 89–95.
10. Stat.uz – O‘zbekiston Respublikasi Statistika agentligi rasmiy ma’lumotlari. [Elektron manba]: <https://stat.uz>